

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРИЕ

ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ XIII

ДУХОВНОСТ, ТРУД И НАЧИН НА ЖИВОТ (На примера на българите от с. Чийшия,¹ Украйна)

Олга Неделчева-Водинчар

Изборът на темата на настоящата статия възникна по време на едно интересно поклонническо пътуването до манастирите във Виницката епархия, където Украйна граничи със Северна Молдова по река Днестър. Голяма част от пътниците бяха ученици от гр. Одеса, сред които и две момиченца – българки. През целия път децата внимателно наблюдаваха сменящите се пейзажи зад прозорците на автобуса, все пак територията беше друга. Особен интерес представляваха селата, чийто изглед пътниците характеризираха с думите: *«така е на село; типичен селски пейзаж с обикновени селски къщи»*. Повечето от домовете нямаха ни ограда, ни каквито и да е признаци за стопанство с двор, градинка, място за животните. Селските гледки най-много впечатлиха българчетата, които учудено все повтаряха, че *в нашите села, селата на нашите баби, те изглеждат различно, къщите имат дворове с цветя, варосани дървета, красиви огради, порти, пейки*. По думите на учениците българските дворове притежават определена подреденост, която драстично се отличава от тази, на «другите». Със своите сравнителни анализи децата привличаха вниманието на останалите, които с любопитство ги слушаха. Дори се чуваха предложения като «трябва да се направи разходка до българските села».

Ситуацията в автобуса ме накара да се замисля над тези сравнителни характеристики, които попадат в спектъра на анализа за «другите», за «нас» и «тях», за «различното». Това е тема, която изисква задълбочени изследвания, което не е цел на настоящата статия. По-скоро ми се ще да продължа разказа на ученичките и на примера на едно българско село – Чийшия, да представя бита на хората от позицията на външен наблюдател. По-долу в текста ще се опитам да

представя житейски картини, свързани с трудолюбието на българите, с тяхното разбиране що е труд и семейно-родово благополучие.

Всеизвестно е, че българите в Бесарабия са трудолюбиви и това най-вече личи по външния вид на техните големи дворове. Във всичко се вижда стремеж за добро стопанство, всеотдайна грижовност към собствеността и земята. И когато става дума за земята, винаги се цитират автори, които в своите изследвания отбелязват първите преселници, успели да превърнат дивата степ в плодородно културно пространство.²

Трудът, трудолюбието е сякаш водещо в характеристиката на българската общност в Бесарабия. Труд има във всичко – в обработването на земята, в отглеждането на децата, в предаването на опит и знания, в целия бит и съществуване. За местните хора трудът е основното задължение на всеки човек. И тази житейска философия съвсем естествено намира паралел в християнското учение за човека. В тази връзка духовността, религиозно-нравственото състояние и стремежът към нравствено усъвършенстване са главните и непоклатими основи на човешкото съществуване на земята. Според известния български богослов-моралист Димитър Киров, трудът в християнството е издигнат до ранг на служение на Бога, измерва се като най-висока мярка и най-дълбок мотив.³ Всеки разумен човек съзнава, че трудът е важно условие за изграждане на човешката личност и за нейното социализиране. Освен това хората идват на този свят, за да се трудят.

Според информаторите безделието е срам, защото ако не ти е подредена къщата, двора, градината, лозето, веднага попадаш в категорията на неблагоприятните и мързеливите. А мързелът за чийшийци е пълна противоположност на християнския възглед за добродетелност и духовност. *«Не дай си Бог мързелът да ти се падне като късмет в новогодишната баницата!»* – ще си мързелив през цялата година, шегуват се хората. А за тези, които не работят, а придобиват и трупат имоти за сметка на чужд труд се казва: *«Той Господ вижда»*, или *«Бог си знае работата»*, или *«Бог забавя, но не забравя»*.

Любопитно е мнението на леля Люба, която въпреки здравословни проблеми и пенсионната възраст продължава да се грижи за градината и животните. И на съвета на близките да си почива повече, отговаря: *«Че какво, да седна, да кръстосам ръце и да чакам свети Рангел Михаил да дойде ли?! Ще работя докато мога, докато съм жива»*⁴. Наблюденията показват, че много труд полагат възрастните и боледуващите хора. А на въпроса защо, се отговаря, че така било прието и че клеймото «мързеливи» важи и за тази категория хора.

В хода на проучването са проведени беседи с хора, които се възприемат в социума като «работливи». Любопитно е да се разгледат техните виждания за труда, трудолюбието и «безкрайната работа, която никога не приключва», защото «докато една приключи, друга вече е започнала».

Според информаторите трудът сплотява хората: *«Едно време ние, чийшици, бяхме сплотени, дружелюбни. Строили си някой дом, защото нашите хора сами си строят къщите, та започне ли някой строеж – цялата махала, 60-70 човека отиват да помагат. И в колхоза се ходеше, и на помощ у комшията»*.⁵ Видно е наличието на колективност, която като социална черта от «едно време» дава повод за друг тип интерпретации – труд и богатство. По този повод още едно мнение: *«В нашия край няма милионери. Според нас най-голямото богатство е да си човек! Да не пийши, да не пушеши, да са ти възпитани децата и да имаш задружно семейство. Ето това се приема за богатство. Днес го няма онзи живот, оная взаимопомощ. А ми той и животът е друг: хората вече не строят къщи! Помагат си комшиийките, но за дребни неща»*.⁶

Понякога подобни разговори приключват със сравнение между местните българи и тези, които те са срещнали по време на различни гурбети. И ето какви характеристики се дават: *«На нашите българи все им трябва земя, строителство, градина, пипер... Изобицо при нас в селото хората са трудолюбиви и подредени. Някои жени са ходили на гурбет в други държави, та разказват какво е положението там. През последните години масово се ходи на лятна работа във Финландия. Някои пътуват и по-надалеч, примерно, в Израил, където въпросът с работата стои съвсем по друг начин. Там един човек отглежда крави, друг – копър, трети – пипер. Всеки работи едно нещо, докато при нас не е така: ние се захващаме за всичко»*.⁷

За бедността и бедните хора също има интересни наблюдения. По-възрастните респонденти разказват за времето от първата половина на XX в., като го сравняват със съвременната ситуация: *«Кои бяха бедни в ония години? Тези, които не им се работеше или които са болни, или имаха болен в дома. Който е мързелив, той няма нищо и става аргатин (наемник): днес ще отиде у едни, утре – у други. Тези хора ги смятаха и за по-глупавички, по-калпавички. Мързелите си продаваха земята, конете, воловете. Като нямаш своя земя, отиваш да работиш чуждата. В наши дни също има наемници, но на тях се гледа по-друг начин, не както едно време. Да вземем тези, които имат градини с праскови. Кои са те? Това са хората, които*

при социализма бяха на ръководни длъжности в колхоза. Днес те взеха градините и сега си имат работници – работят им бившите колхозници или техните деца. Големи доходи имат. На такива доходи хората казват «немъчени пари». Изобицо, на когото му се е получило да открадне от разваления колхоз, той дръпна доста напред. Днес богатството на един човек се измерва с пари, а не с качества»⁸.

Но не винаги мързелът е в основата на хорската бедност. Помладите информатори разказват следното: «Спомням си по време на колхоза всеки човек беше ангажиран, има работа и съответно получаваше зарплата, нищо, че тя беше малко. Обаче днес младите хора, а и по-възрастните често остават без доходи поради липсата на стабилна работа. Човекът иска да работи, но няма къде. Е, то има приказка, че който търси намира. Но май не винаги се случва. И отново казвам, всичко зависи от възпитанието в семейството, от основата»⁹.

В съотношението празник-делник също има какво да ни разкажат хората от с. Чийший. Така например в селото и до днес има ясна граница между поведението в празничен и делничен ден. И това правило, познато от край време, се спазва дори от най-работливите. По този повод се споделя следното: «Спомням си още мома бях, тъкмо започнаха да се организират колхози. В селото имаше четири на брой. И като се зададе празник, хората не излизат на работа в колхоза. А има ръководители, казваха им бригадири. Та се криеха кърските жение (които работеха в колхоза – бел. автр.) от тях до обяд, а след обяд си обличат новите рокли и на хорото. Нали е празник...»¹⁰.

Времето на нашите баби съвременниците определят като тежко, натоварено с много излишен труд. Сигурно имат основание, особено ако сравнителния анализ се прави от дистанцията на консуматорското общество, когато пазарът предлага всичко за всички. Така или иначе всяко време си има своите плюсове и минуси. Днес не е необходима да се полагат огромни усилия и труд, например, за да се сдобиеш с една рокля. Обаче в миналото за същата вещ са необходими още и знания. По този повод ни споделят: «Всеки стопанин си отглеждаше овце, защото от тяхната вълна ще може да се изработят най-различни платна. То цяла наука е тази дейност: първо се попарва вълната, чепка се, влаче се, а после се преде, тъче или плете. И памук са отглеждали, а после от него какви платна стават! И всичко се прави с ръцете и с много усилия»¹¹.

Като цяло, повечето хората определят онова време като «мъчение», т. е. всичко придобито с мъка. В същото време хората са при-

тежавали изключителни способности, знания, умения. Днес, знанията от «едно време», в повечето случаи се окачествява като нематериално културно наследство. Обаче това наследство си има висока цена. Особено ще се отнася до обработването на земята. Вера Ивановна си спомня: *«Тогавя и селскостопанска техника нямаше – нито трактори, нито комбайни. Земята се обработваше с волове и с коне. Децата също работеха. Моят баща от 9 годишен е започнал да води коня да оре. Тогавя кой ще те остави да си играеш: и лозето да се копае, и нивата. От къде хората са взимали такава сила – не зная. Особено много работиха нашите майки. През лятото на нивата, през зимата – в дома. Първо приготвят храната и то в пеицта. А след това сядат да предат, плетат, шият. Кой днес става в четири часа сутринта. А в оня години, докато още не се съмнало, те са изпразли, премели двора и улицата, пеицта запалили...»*¹².

По-възрастните респондентки разказват, че според разбиранията на техните баби добрата стопанка се познавала по това, как са подредени дрехите на простора или по гледката в двора – всичко е да е подредено, да няма разхвърлени неща. А за доброто стопанисване на мъжа говори външния вид на оборите – почистено ли е при овцете и кравите. Също така истинския домакин се познавал по чувалите: дали са изтупани и наредени, и то така, че без да ги повдигаш да може да ги преброиш.

И тъй като стана дума за подредбата на къщата, двора, стопанството, е важно да се отбележи, че и това е вид работа, чието качество пряко зависи от родителите. В същото време има определени моменти, когато регулацията се поема от празничния календар. Така например два пъти през годината, за Великден и Коледа, цялостно се почиства дома. За празниците Великден и Голяма Богородица задължително се измазват тегелите, подовете и одърите в дома. Тази дейност изцяло е ангажимент на стопанката. На въпроса защо това се прави, често се отговаря: *«За Великден се маже, за да се освежи домът след дългата зима; а за Богородица – да се подготви домът за зимата»*¹³.

Трудът у българите от с. Чийшия се свързва основно със земята. За чийшийци нивата е онзи стожер, без който е не възможно да се гради живота. Възрастните хора са убедени, че за един човек, живеещ на село, притежаването на парцел земя е най-ценното, тъй като се осмисля като богатство. Знае се, че трудолюбието е начин да се осигури по-лек и по-комфортен живот. От гледна точка на християнската етика, когато се говори за труд, се има предвид самия човек като труженник и работник. Християнската социология

съизмерва всичките характеристики на труда с човешката личност, с човека, който се труди. Нещо повече, изследователите моралисти твърдят, че откъсването на труда от човека при оценката му като средство за произвеждане на блага, е повече от несериозно. И ако в тази оценка все още можем да открием мястото на човека, то е само заради резултатите на неговия труд. И тук никак не бива да бъдат включени такива критерии като образование и професия¹⁴.

Всеобщоизвестно е, че трудът облагородява, а в с. Чийшия добавят: «Трудът прави човека по-млад, независимо от социалното положение и произход». В спектъра на богословските анализи, трябва да се отбележи, че понякога старозаветните писатели пряко свързват труда със социалната несправедливост и призова за правда, очаквана от Бога. Тази позиция проличава и в утвърдилото се в с. Чийшия изказване: «Той Господ вижда и Си знае работата».

Доста често чийшийци свързват бедността с леността. Техните виждания съвпадат с вековните библейски истини и мъдрости: «Минавах край нивата на ленив човек и край лозето на малоумен човек и ето, всичко бе обрасло с тръни и повърхността му бе покрита с коприва и каменната му ограда се бе съборила. И погледнах, устремих сърце си, погледнах и урок научих: «малко ще поспиш, малко ще подремеш... и сиромашията ти ще дойде като скороходец, и немотията ти – като въоръжен човек – научаваме от Премъдростта Соломонова. Пр. 24: 30-34»¹⁵. Оттук и връзката на бедността с аргатството, както в миналото, така и в наши дни.

За хората от с. Чийшия пиянството, кражбата, прелюбодеянието са пороци, които имат различна степен на осъзнаване в миналото и днес. Ако до 50-те години на XX в. посочените пороци е грях и за него ще се отговаря пред Бог, то след този исторически момент нещата се променят с оглед напредването на промените в живота на хората. Мобилността на хората, динамиката на технологичното развитие, модерните вкусове – все фактори, довели до драстични промени в разбиранията що е порок и грях. И в тази логика на мирогледни промени, с всяко ново поколение се променя и отношението към труда. *«Едно време семействата бяха големи, всичко се работеше с ръце. И въпреки това всички деца се отглеждаха. А днес все по-често се оплакват и то само за липсата на пари»* – споделят възрастните хора, анализирайки трудовите нагласи на съвременните хора.

Трудът, с който човека се изхранва, е благословен. Неоспоримо е твърдението, според което «Духовността на един народ е състояние с голяма ценност, което трудно се поддава на изследване. Тя се обуславя

от изворите на духовност, съпътстващи я социални и културни фактори, зависи и от качествата на самия народ. Тя не се постига лесно и бързо; за придобиване на устойчива духовност трябва да се изпълнят поне три важни условия: стремеж към духовност, усърдна работа и здрава религиозност¹⁶.

В редица изследвания чийшийки се характеризират с видима патриархалност, дълбока религиозност и ревностно отношение към традициите, обредите и обичаите.¹⁷ Тези три жизненоважни фактора винаги са били неотделима част от самия начин на живот на хората както в миналото и да се надяваме, че генетично ще се допълват и доизграждат за в бъдеще, за да продължава да съществува, запазва и обогатява тяхната идентичност и духовност.

БЕЛЕЖКИ:

¹Чийшия е старото име на с. Городнее, Болградски район, Одеска област. Основано е през 1813 г. от българи, преселници от Балканите по време на руско-турската война от 1806-1812 г.

²Скальковский А. Болгарские колонии в Бессарабии и Новороссийском крае. Одесса, 1848, с. 1, 107-108.

³Киров Д. Структура и граници на християнската етика. Университетско издателство «Св. Климент Охридски», София, 2010, с. 355; Киров, Д. Богословие на обществения живот. Очерци по християнска социология. С., 2002, 139-142.

⁴Инф. Любов Георгиевна Стойнова, род. 1938 г., с. Чийшия, Украйна.

⁵Инф. Вера Ивановна Иванова, род. 1958 г., с. Чийшия.

⁶Инф. Мария Георгиевна Мазлин, род. 1946 г., с. Чийшия.

⁷Вера Иванова, Цит. инф.

⁸Мария Мазлин, Цит. инф.

⁹Надежда Трифоновна Водинчар, род. 1952 г., с. Чийшия.

¹⁰Инф. Мария Петровна Самсон, род. 1948 г., с. Чийшия.

¹¹Любов Стойнова, Цит. инф.

¹²Вера Иванова, Цит. инф.

¹³Вера Иванова, Цит. инф.

¹⁴Киров Д. Структура и граници на християнската етика. София, 2010, с. 351.

¹⁵Пак там, с.354.

¹⁶Пак там, с. 355, 356.

¹⁷Вж: Червенков Н. Н., Шабашов А. В. Введение // Чийшия: очерки

истории и етнографии болгарского села Городне в Бессарабии, Одесса, «Астропринт», 2003, 4-12;

Червенков Н. Петро-Павловская церков села Чийшия (Городнее), Кишинев, S.S.B., 2013, Editura «Cu drag», 239 с.